

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Συγγραμματα ἐκ τῆς Ὀμιλίας τοῦ Κ. Ἀσωπίου.

(Ἐκ τοῦ Ἀριθ. 7.)

Ἀλλ' ἡ σπουδὴ τῆς πολυβυλλήτου ταύτης φιλολογίας εἶναι εὐάρεστος; εἶναι τοιούτων κόπων ἀνταξία; εἶναι τοῦλάχιστον ἐπικερδής; τοιούτων ἐρωτημάτων ἡ λύσις δὲν εἶναι τόσον εὐκόλος· διότι τὸ εὐάρεστον ἢ μὴ εὐάρεστον, πρὸ πάντων, πολλάκις κρέμαται ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων περιστάσεων, καὶ τὸ ἀξιοσπουδάστον δὲ δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ σχετικῶς πρὸς τοῦτο ἢ πρὸς ἐκεῖνο. Ἡ φιλολογία δὲν θέλει μᾶς ἐπασχολήσῃ βέβαια οὕτω διὰ τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν τῆς Θεολογίας, πῶς ὁ πολυεύσπλαχνος Θεὸς διὰ τὰ ἄπειρά του ἐλέη ἀπεφάσισε νὰ ἐξαποστείλῃ τὸν υἱόν του, ἵνα σώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ δι' ἄλλων ὁμοίων μυστηρίων τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως· οὕτε διὰ τῶν ἰδεῶν τῶν ἀκριβῶν λεγομένων ἐπιστημῶν, αἵτινες καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ λογαριάσῃ τὴν ἄπειρον ἑκτασιν τοῦ παντός, καὶ κάμνουν ὥστε ἡ ἀνεπαίσθητος στιγμή ἐν τῇ στιγμή, ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ γῇ, ὡς ἔλεγεν εἷς τῶν ἐν Κερκύρα συναδελφῶν μου (10) νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ ἄπειρα συστήματα τῶν οὐρανίων σωμάτων· οὕτε διὰ τῶν τόσων σπουδαίων ἰδεῶν τῆς Νομολογίας αἵτινες προσδιορίζουσι πῶς ἐγεννήθησαν αἱ ἰδέαι περὶ τὸ ἐμὸν καὶ σὺν, πῶς ἀνεπτύχθησαν αἱ ἰδέαι τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, καὶ ἂν ἐπὶ διαφόρων περιστάσεων περὶ ἡλλάχθησαν ἢ ἐτροπολογήθησαν· οὕτε διὰ τῶν παρηγορητικῶν γνώσεων πῶς ἐλαφρύνουσι τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα οἱ μετὰ σπουδῆς ἐρευνήσαντες τὴν γένεσιν καὶ θεραπείαν τῶν διαφόρων νοσημάτων τὰ ὅποια βασανίζουν τοὺς ἀθρώπους ἐπὶ τῆς γῆς· οὕτε τελευταῖον διὰ τῶν λαμπροτάτων θεωριῶν τῶν νεωτέρων περὶ καύσεως, περὶ συγγενείας τοῦ ηλεκτρισμοῦ καὶ μαγνητισμοῦ, περὶ σχέσεως τοῦ φωτός πρὸς τὸν ἦχον, καὶ ὅσα ἄλλα ἡ νεωτέρα Εὐρώπη ἐφιλοσόφησεν. Ὅταν ὅμως ἐκθέσῃ πῶς ἤρχισε, πῶς ἀνυψώθη καὶ πῶς ἔπασσε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τίνα τὰ ἀμαρτήματα τῶν γονέων διὰ τὰ ὅποια τυραννόμεθα τώρα οἱ ἀπόγονοι, τί ἐπέφεραν ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὸν Κόσμον, ποῖα τίνα τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἐξερεύνησιν μετ' ὀπληστίας οἱ αἰῶνες ἐνησχολήθησαν καὶ ἐνασχολοῦνται, ποῖα τίνα ἐξαίρετως τὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα ἅτινα δὲν ἔπαυσαν θαυμάζοντες οἱ νεώτεροι, πῶς ἐπληρώθησαν εἰς τὰ συγγράμματα ἐκείνων, καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐνεργήσωσιν εἰς τὰ ἡμέτερα, ταῦτα πάντα δὲν εἶναι βέβαια οὕτε ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων τερπνὰ, οὕτε ὀλιγώτερον εὐγενικῇ ἐνασχόλησις, καὶ πρεπόν-

τως εἰς τὸν ἀξιοῦντα νὰ ὀνομασθῇ δικαίως πεπαιδευμένος καὶ λόγιος· οὐδὲ εἶναι ὀλιγώτερον ἀναγκασία εἰς τὸν ἔχοντα φρόνημα νὰ προβῇ εἰς τὸν κόσμον ὑψωμένον κρατῶν τὸ μέτωπον ἐπιλέγων εἶμαι καὶ ἐγὼ Ἑλλήνην, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἀλέγρης Κορρέγιος, ἰδὼν εἰκόνα τοῦ Ῥαφαέλη *anche io sono pittore*.

Ὅχι περὶ τὴν γέννησιν καὶ διάθεσιν τῶν στρωμάτων τῆς γῆς, ὅχι περὶ τὰ φυτὰ καὶ ζῶα, ὅχι περὶ τὴν νεαράν ἢ ἀγεννῆ φύσιν, ἀλλὰ περὶ τὸ εὐγενικώτατον τῆς φύσεως, περὶ αὐτὸν τὸν κύριον τῆς φύσεως ἄνθρωπον ἀσχολουμένη ἡ φιλολογία, ὡς τοιαύτη μᾶθησις θεωρουμένη, δύναται νομίζω, καὶ αὕτη νὰ ὑψώσῃ τὴν κεφαλὴν τῆς μετὰ τῶν ἄλλων μαθήσεων, χωρὶς νὰ παραχωρήσῃ παρὰ πολὺ.

Ἐντὸς τοῦ Κύκλου τῶν φιλολογικῶν μαθημάτων θέλω μὲν ἀπαντήσῃ καὶ τὴν Κριτικὴν. Ἡ φιλολογικὴ Κριτικὴ εἶναι τμῆμα μόνον τῆς ὅλης Κριτικῆς· ἀλλὰ καὶ ὡς τμῆμα καὶ ὡς ὅλον ἐρευνᾷ πάντοτε, καὶ μετὰ λόγου κρίνει τὰ ἀμφισβητούμενα. Ὅστις λοιπὸν δὲν ἀδιαφορεῖ περὶ τῶν γενομένων ἢ λεγομένων παρ' ἀνθρώποις, ἀλλὰ νομίζει ἀνθρώπου ἰδίου τὴν ὅσον ἐνεστί ζήτησιν τῆς ἀληθείας, δὲν θέλει εὐρεῖ φαίνεται μοι, τοῦ κόπου ἀνάξιον τοιοῦτον σπούδασμα.

Γέμουσιν οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες τῆς Κιμωνίου εἰρήνης λεγομένης, καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς τῆς Περσίας, ἀναγκασθεὶς διὰ τὰ τρόπαια τοῦ ἐνδόξου καὶ τοῦ Μακρθωνόνικου Μιλτιάδου, ἀρῆκεν ἐλουέρεους τοὺς ἐν Ἀσίᾳ πρώην ὑπηκόους τοῦ Ἑλλήνας, παρεχώρει γῆς καὶ θαλάσσης καὶ τὰ ὅμοια. Οὕτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οὕτε εἰς τοὺς Ἑλλήνας ὅλους εἶναι βέβαια πράξεις ἐνδοξότεραι καὶ λαμπρότερα ταύτης. Ἀλλ' ἡ Κριτικὴ ἥτις πρεσβεύει τὸ λεγόμενον *φίλος μὲν Πλάτων φιλάτῃ δὲ ἡ ἀλήθεια*, ἐρχεται νὰ προβάλῃ τὰς ἀπορίας τῆς, ἂν ὑπεγράφη τῷ ὄντι τοιαύτη εἰρήνη καὶ πότε, καὶ οὕτω δίδει νόξιν εἰς τὸν φιλομαῆ νὰ ἀνεύρῃ ἢ νὰ πλησιάσῃ τοῦλάχιστον τὴν ἀλήθειαν. (11)

Ἀπὸ τὰ περιώνυμα ἀνέκδοτα εἶναι καὶ ὅτι οἱ Ἀραβες, κυριεύσαντες τὴν Ἀλεξάνδρειαν, περιῆτ' ἐν μέσῳ τοῦ ἐβδόμου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, κατέκαυσαν τὴν ἐκ πολλῶν χιλιάδων βιβλίων συγκεκλιμένην βιβλιοθήκην τῶν Πτολεμαίων. Καὶ ἡ αἴτησις Ἰωάννου τοῦ Γραμματικῆ, καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Ἀμροῦ, καὶ τὸ περιώνυμον δίλημμα τοῦ καλίου Ὀμάρ τὸ σταλλὲν εἰς ἀπάντησιν, καὶ ἡ καθ' ἑξ ὅλους μῆνας διὰ τῶν βιβλίων βέρμανσις τῶν τετρακισχιλίων λουτρῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ τὰ πικρὰ παράπονα τῶν λογίων διὰ τοιούτων λησαυρῶν στέρξεσιν, διέβαινον ἕως χθὲς καὶ πρώην ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ ἀπὸ

(10) Sulle Costituzione stellare, discorso di Mossotti.

καλάμου εἰς κάλαμον ἀνυπόπτως καὶ ἀδιστακτως. Ἐρχεται τελευταῖον ἡ Κριτικὴ ἥτις ἐπιφέρεισα λόγους ἐσωτερικοὺς καὶ λόγους ἐξωτερικοὺς, πολυειδῶς βασανίζουσα τὸ πρᾶγμα τὸ ἀποβάλλει ὡς μὴ ἀληθές. Καὶ Κριτικὴ πάλιν ἄλλη ἐπέρχεται νὰ τὸ ὑπερασπίσῃ. (12)

Ἡ Κριτικὴ ζητοῦσα μετὰ ζήλου τὸ ὀρθόν, γίνεται πολυλάκεις πολὺ τυλμηρὰ, δὲν κήδεται οὐδὲ ἀνδρῶν τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ὁ πολὺς ἄνθρωπος εὐρίσκει ὡς πάσης ἐπικρίσεως ὑπέρτερον. Ὁ Διαβόητος Βολταῖρος διὰ τὰ γράμματα, καὶ ὁ ἐξάκουστος Ναπολέων διὰ τὴν στρατηγίαν εἶναι θέβαια ἐπίσημοι ἄνδρες τῶν τελευταίων χρόνων. Ὁ Βολταῖρος καὶ κατὰ Ὀμήρου καὶ κατὰ Ἀριστοφάνους καὶ κατὰ ἄλλων ἀρχαίων ἐξεσφενδόνησε πικρὰ τὰ χλευάσματα. Ἡ Κριτικὴ σύρουσα καὶ τοῦτον εἰς ἀπόδοσιν λόγου, τὸν ἐρωτᾷ ἂν ταῦτα εἶναι ἀληθινὰ, ἢ ὅσα ἄλλα, ἐναντία εἰς ταῦτα, καὶ αὐτὸς ἐαυτῷ ἀντιφάσκων ἀλλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων του εἶπεν.

Νὰ ἀντεῖπῃ τις εἰς τὸν Ναπολέοντα ἐπὶ στρατηγικῶν πραγμάτων εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ἀντεῖπῃ εἰς τὸν Ὀμηρον περὶ ποιήσεως καὶ εἰς τὸν Κικέρωνα περὶ ῥητορικῆς, καὶ ὁμῶς ἡ Κριτικὴ δὲν δύναται νὰ ἀποδεχθῇ, μετὰξὺ τῶν ἄλλων τὴν γνώμην ὅτι ἡ καῦσις τῶν Ἀθηνῶν ἦτο θρίαμβος τοῦ Ξέρξου, ὅστις ἐπέτυχε δι' αὐτοῦ τὸν σκοπόντου, διότι τοῦτο ἤλθεν εἶναι θρίαμβος καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ καῦσις τῆς Μόσχας, καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι θρίαμβοι χωρὶς νίκης. Καὶ αὕτη εἶναι ὡς ἐκείνη ἡ Κριτικὴ ἥτις ἐτόλμησε νὰ ἐκφωνήσῃ ὅτι ὁ Ὀμηρος ἐνίοτε νυστάζει.

Οἱ ἄνθρωποι ἀγαπῶσι, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ τὰ παράδοξα· ὁ κόσμος ὅλος μετ' ἀδιστακτοῦ πληροφορίας δέχεται ὅτι τὸ πρῶτον κοινὸν κατόρθωμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν τὰ Τρωϊκὰ, τελειώσαντα διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἰλίου· εἴτε ἐξ ἀληθινῆς πεποιθήσεως, εἴτε, πολλῶ μᾶλλον, ἐξ ἰδιοτροπίας ἐπὶ τῷ διακριθῆναι, ἔρχονται οἱ παραδοξολόγοι νὰ ἀναιρέσωσιν, ἢ τοῦλάχιστον, νὰ καταστήσωσι προβληματῶδη, καὶ τὴν ἄλωσιν, καὶ μὲν καὶ τὴν ὑπαρξίν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος πόλεως. (13)

Καθεὶς βλέπει ὅτι μετὰ τοιαῦτα προηγουμένα εὐκολον ἦτον ὅχι μόνον νὰ ἀμφισβητηθῇ ἂν ἤξευρεν ὁ Ὀμηρος νὰ ἀναγνώσῃ καὶ νὰ γράψῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναιρεθῇ αὕτη τοῦ ποιητοῦ ἡ ὑπαρξίς.

Εἰς τὰς πολλὰς καὶ βαρεῖας ἡμῶν δυστυχίας παρηγορούμεθα μέχρι τοῦδε οἱ Ἕλληνες ὅλοι ὅτι τοῦλάχιστον ἀδιάσπαστος γενεαλογικὴ σειρὰ μᾶς ἦννε πρὸς τοὺς παλαιὰ ποτὲ εὐδαίμονας καὶ σοφοὺς πατέρας μας· ὅτι εἰς τὸ πρόσωπον, εἰς τὸν νοῦν, εἰς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὰ ἔθιμα,

ἐσώζαμεν ἔχνη ἀνεξάλειπτα καὶ ἀναπύρρῃτα τῆς γνησίας ἡμῶν Ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἐρχονται τώρα σοφοὶ φιλόλογοι τῶν ὁπίων καὶ τὸ ὄνομα μέγα καὶ ἡ πολυμάλεια σεβαστὴ, νὰ μᾶς ἀφαιρέσωσι καὶ τὸ καύχημα τοῦτο. Μεθ' ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος ἐκσφενδονίζουσι τὸ μεγαλύτερον ἔσως τῶν παραδόξων ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γενεὰ ἐξηλείφθη παντάπασι, καὶ ὀλίγοι μοναχοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξήρκεσαν νὰ μεταμορφώσωσι τοὺς Σλάβους εἰς Ἕλληνας. (14). Τὸ θαῦμα τοῦτο ὀλίγον διαφέρει τοῦ θαύματος τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας· οὔτινες μετέτρεψαν τοὺς λίθους εἰς ἀνθρώπους· οἱ Ἰᾶες ἔγειναν ἰλαοὶ· τοιαῦτα παράδοξα τινὲς μὲν ἀποδέχονται ἀκρίτως, τινὲς δὲ ἀποδοκιμάζουσι πάλιν ἀκρίτως. Μόνη ἡ Κριτικὴ τὰ σταθμᾷ, τὰ ἐπικρίνει καὶ τὰ ἐκτιμᾷ χωρὶς ἀγανακτήσεως χωρὶς φιλοπροσωπίας, sine studio et ira.

Ὁ ἄνθρωπος ὅστις, ἔχων κοινὴν πρὸς τὰ ζῶα τὴν μνήμην καὶ φαντασίαν, μόνον διὰ τῆς κρίσεως διαστέλλεται αὐτῶν, θέλει εὐρεῖ θέβαια ὅχι ἀναξίαν τοῦ κόπου τοιαύτην ἐνασχόλησιν· ὁ Ἕλλην, ὅστις, φύσει φιλότιμος ὢν, εἶναι καὶ φύσει φιλομαθής, δὲν θέλει καταδεχθῇ θέβαια νὰ ἀδιαφορήσῃ, διὰ μισοπονίαν, εἰς τοιαύτας σπουδαίας ἐρεῦνας καὶ περὶ τούτης ἡ φιλολογία ἐτοιμοτάτη εἶναι νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν περιέργειάν του.

Ἐκτὸς τοῦ προηγουμένου εἶναι καὶ ἄλλο Κριτικῆς εἶδος, ὅπερ δὲν κρίνει ἂν τὸ πρᾶγμα ὑπάρχῃ ἢ ὄχι, ἀλλ' ἂν τὸ ὑπάρχον εἶναι ὠραῖον, ἢ μὴ, καὶ ἂν τὸ δεῖνα σύγγραμμα ἢ ποίημα εἶναι ὠραιότερον ἢ ὄχι ἐνὸς ἄλλου. Οἱ ἐπερχόμενοι αἰῶνες, ἐπικυροῦντες τὴν ψῆφον τῶν παρελθόντων, παρέδιδον εἰς τοὺς ἐφεξῆς τὴν ὁμόφροναν κρίσιν ὅτι ὁ Ὀμηρος εἶναι θεῖος ποιητής· εἰς τὸ ἔπος, ἀμίμητος ὁ Σοφοκλῆς· εἰς τὴν τραγωδίαν, καὶ ἀνέφικτος εἰς τὴν ῥητορείαν ὁ Δημοσθένης. Ἀλλὰ τὰ ἔθνη εἶναι κενόδοξα, ὡς τὰ ἐξ ὧν σύγκεινται ἄτομα. Ἐρχεται ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀγερωχία νὰ προτιμήσῃ τὸν Βιργίλιον τοῦ Ὀμήρου, καὶ τὸν Κικέρωνα τοῦ Δημοσθένους. Ἐρχεται κατόπιν ἡ Γαλλικὴ περιφιλανθία νὰ προτιμήσῃ τὸν μέγαν Ῥακίναν τοῦ Σοφοκλέους, καὶ ἔρχεται τελευταῖον ἡ Βρετανικὴ μεγαλοφροσύνη νὰ προτιμήσῃ ἀμφοτέρων τούτων καὶ παντὸς ἄλλου τὸν μοναδικὸν Σακσπῆρον. Καὶ ἡ Ἰταλικὴ Μοῦσα, μὴ καταδεχομένη νὰ ραγῇ κατωτέρα προβαίνει καὶ αὕτη εἰς τὸ μέσον, μετὰ συστολῆς τινος· πρότερον κηρύττουσα ὅτι ὁ Καλλιδόσιος Ὅσσιαν εἶναι ἀνώτερος ἐν πολλοῖς τοῦ Ὀμήρου, μετὰ παρρησίας δὲ καὶ ἀυσστόλως ἔπειτα περιφρονοῦσα τὸν ποιητὴν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, διότι, πρὸ τρισχιλίων περίπου ἐτῶν γράφων, δὲν ἐγνώριζε πῶς ἔπρεπε νὰ ποιήσῃ καὶ νὰ γι-

χουρήγησιν, ἵνα ἀρέσῃ εἰς τὸν Ἀβθαῖν Καίσαράρτην καὶ εἰς τὰς Κυρίας τοῦ Παταυίου.

Εἰς τὰς τοιαύτας διαφωνίας, εἰς τὰς τοιαύτας ἀντιποιήσεις τίς θέλει εἶναι ὁ ἀρμόδιος κριτής; τὸ δεύτερον τοῦτο εἶδος τῆς Κριτικῆς, τὸ περὶ τὸ καλὸν στρεφόμενον. Ἡ Κριτικὴ αὕτη καταφρονοῦσα τὰς ἐθνικὰς προλήψεις καὶ τὰς χιδαίας μικροφιλοτιμίας, προσπαθεῖ, δι' ἀκριβοῦς πλάσιγγος ζυγίζουσα, νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἀληθινὴν ἐκάστου ἀξίαν. Ὁ δὲ Ἕλλην τὸν ὁποῖον καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ φυσικὴ φιλοκαλία προσκαλοῦσιν εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ καλοῦ, θέλει φρεσὶν κόπων ἵνα ἐμφιλοχωρήσῃ εἰς τοιαῦτα παιδεύματα ὅπῃ ἐν ἀφρονίᾳ ἢ φιλολογία τὸν προσφέρει; καὶ θέλει τὸν συγχωρήσῃ ἢ ἐμφυτοῦ αὐτοῦ περιέργεια νὰ μὴ ἐρευνήσῃ ποῦ ἐπιστηρίζονται οἱ λόγοι ὑπὲρ προτιμῆτεως τῶν προγονικῶν ἢ ξένων ἔργων;

Τί δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐπικερδοῦς τῆς μαθήσεως ταύτης; Οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης, οὐδεμιᾶς μαθήσεως εἰς τὸν κόσμον δὲν ἐκτιμᾶται ἡ ἀξία ἐκ τῆς ὕλικῆς ὠφελείας· διότι τότε τὸ ἐμπόριον, αἱ μηχανικαὶ τέχαι καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα δυνατὸν νὰ ᾔναι ὡς πρὸς τοῦτο πολλῶν ἐπιστημῶν συμφερότερα. Ἡ ἀληθινὴ ἀξία τῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθήσεων ἐκτιμᾶται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἑλαττον σημαντικὸν τῆς ὕλης περὶ ἣν στρέφεται, κατὰ τὴν μεγάλην ἢ μικράν νύξιν εἰς σκέψιν, κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τὴν ὁποίαν δυνατὸν νὰ παρέξῃ εἰς τὰς διανοητικὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, καὶ κατὰ τὴν ἐκ τούτων προκύπτουσαν πρόοδον (15). Πρὸς τοῦτο λοιπὸν, ἀσχολουμένη ἡ φιλολογία νὰ μᾶς διδάξῃ τὴν γλῶσσαν τῶν προπατόρων, νὰ μᾶς εἰσαῇ εἰς τὴν ἱστορίαν των, νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὰ καλά των, νὰ συνδέσῃ τὸ ἐνεστώ· πρὸς τὸ παρελθόν, οὔτε κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀξίαν εἶναι τῶν ἄλλων κατωτέρα, οὔτε μικροτέρας πνευματικῆς ὠφελείας πρόξενος.

Ἡ Κριτικὴ εἶναι βέβαια τερπνὸν καὶ ὑψηλὸν ἐνταυτῷ πράγμα, διότι ἀποβλέπει εἴτε τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας τὴν ὁποίαν ἔχει, ὡς ὁ παλαιὸς ἔλεγε, κοινὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, εἴτε τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ καλοῦ, ἥτις πάλιν μᾶς προσεγγίζει εἰς τὴν πηγὴν τοῦ καλοῦ, εἰς αὐτὸν τὸν δημιουργόν. Ἀλλ' οὔτε ἡ Κριτικὴ, οὔτε ἡ φιλολογία ἐξαίρεται τῆς κοινῆς τύχης πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ὁ ὑπερένθερμος ζῆλος ῥίπτει πολλάκις καὶ τὴν Κριτικὴν εἰς καταχρήσεις, ἀχωρίστους τῆς χρήσεως παντὸς πράγματος, ἀναγκαιᾶς μάλιστα γενομένης ἐξ αὐτῆς τῆς καθ' ὑπερβολὴν χρήσεως, ὡς τὸ ὄνομα δηλοῖ· διότι κατάχρησις κυρίως εἶναι ἡ καθ' ὑπερβολὴν χρῆσις.

Οὔτε ὅλας, οὔτε τὰς πλείστας καταχρήσεις τῆς Κριτικῆς εἶναι σκοπὸς μου νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα. Ἀνάγκη ὁμῶς, ἵνα μὴ κρυφθῇ ἡ ἀλήθεια, νὰ θεωρήσωμεν τὸ πρᾶγμα ἀφ' ἑκατέρας· τῆς ὀφείας.

Δὲν εἶναι ὀλίγαι, δὲν εἶναι μικραὶ βέβαια, πρέπει ἀπροφασίστως νὰ τὸ ὁμολογῶμεν, αἱ παρεκτροπαὶ καὶ τὰ ἐξοκέσματα τῆς Κριτικῆς, καὶ τῆς φιλολογίας. Ἐν ὅσῳ ἡ περὶ τὴν ἐτυμολογίαν Κριτικὴ καὶ φιλολογία παράγει τὸ *Δευκαλίων* ἐκ τοῦ Καλ—νοῦν, τὸ *Διόνυσος* ἐκ τοῦ *Δευενίσχ* τῶν Ἰνδικῶν ἐν ὅσῳ μᾶς λέγουσιν οἱ περὶ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι ὅτι τὸ *Ἑλληνικὸν* θεὸς εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἰνδικῶν *δενώ*· ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ *κόλαξ*, *εὐκολος* καὶ τὰ συγγενῆ αὐτῶν εἶναι τῆς αὐτῆς ἀρχῆς μετὰ τοῦ Λατινικοῦ *colere*, ὡς τὸ *σαφής* καὶ τὸ *σοφός* μετὰ τοῦ *sapio*, καὶ παραπλήσια ἄλλα, θέλει μᾶς λέγουσι πάντοτε πράγματα εὐπρόσδεκτα καὶ πράγματα εἰς τὰ ὁποῖα ὀλίγον δύναται τις νὰ ἀντείπῃ.

Ἐν ὅσῳ μᾶς λέγουσιν οἱ ἀρχαιοκρίται ὅτι, καὶ δοθέντος ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐγνώριζε τὴν γραφὴν, ἦτον ἀδύνατον νὰ γράψῃ εἴκοσι καὶ εἰκοσιπέντε ποιήματα, ὅσα κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀνέφερον εἰς αὐτὸν, πρῶτον, διότι ἤγελε χρειασθῆναι ὁλόκληρα τὰ δάση τῆς Ἰδης, ἵνα κάμῃ πινάκια, ἢ λατομίας ἵνα κατασκευάσῃ πλάκας πρὸς ἐγχόλαψιν, καὶ μεγάλας ἀποθήκας ἵνα τὰ φυλάττῃ· δεύτερον, διότι ἔλειπαν οἱ ἀναγνώσται (16)· ὅτι οὔτε ἔθνος ἐκ γυναικῶν ἀνάνδρων, οὔτε ἔθνη ἐξ ἀνδρῶν ἀγάμων καὶ ἀναφροδίτων ὑπῆρχαν (17), πρέπει νὰ κλίνη τις τὴν κεφαλὴν, σεβόμενος τὰς ἀποφάσεις των, ὡς στήριζομένας εἰς τὸ ἀνέκκλητον κριτήριον τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Ἐν ὅσῳ μᾶς λέγουσιν οἱ ἱστοριοκρίται ὅτι Σαπφὼ ἡ ποιήτρια δὲν κατεπόντισεν ἑαυτὴν ἐκ τοῦ Λευκάτα δι' ἔρωτα Φάωνος τοῦ Μιτυληναίου (18). ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀνέγνωσεν ἐν Ὀλυμπίοις τὰς ἱστορίας του, πολεμοῦντες τὴν ὑπὲρ τούτου κοινὴν γνώμην· εἰ μὲν ἀπ' εὐθείας δὲν κλίνει τις τὴν κεφαλὴν εἰς τὰς ἀποφάνσεις ταύτας, τοῦλάχιστον (ἐλεῖ αἰσθανθῆ κατ' ἀρχὰς τὴν δύναμιν τῶν ἐναντίων λόγων) (19), θέλει δυσκολευθῆ νὰ τοὺς ἀναιρέσῃ, καὶ, εἰ μὲν δὲν πεισθῇ, τοῦλάχιστον θέλει ἀμφιβάλλει. Καὶ ἡ ἀμφιβολία αὕτη (ἐλεῖ εἶναι ἀρχὴ πρὸς ἀνέυρεσιν τῆς ἀληθείας· θέλει ἀπορήσῃ τις βέβαια εἰς τὴν τόλμην τῶν Κριτικῶν, ὅταν ἀκούσῃ τὸ παραδοξότερον τῶν παραδοξοφανῶν τῆς νεωτέρας Κριτικῆς, ὅτι ὁ Ὅμηρος, ὁ πιστευθεὶς καὶ σοφὸς καὶ πάσης σοφίας ἀρχηγέτης, οὔτε ἔγραψεν οὔτε νὰ γράψῃ καὶ νὰ ἀναγνώσῃ ἤξευρεν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἡ πρώτη προσβολὴ τῆς ἀπορίας παρέλθῃ, καὶ ἀφ' οὗ μετ' ἐπιστάσις ζυγίσῃ τοὺς ὑπὲρ

καὶ κατὰ λόγους, εἰμὲν δὲν καταπεισθῇ, θέλει πάθει, τυ-
χόν, τὸ τοῦ περιφρήμου Ρεγκενίου ὅστις ἀπέβαλλε μὲν
πρῶτον τὴν τοιαύτην γνώμην ὡς ἄτοπον, πάλιν δὲ ἀνα-
λαμβάνων εἰς χεῖρας τὰ περίφημα *Προλεγόμενα* τοῦ
Οὐλοφίου, ἔκλινε νὰ τὴν δεχθῇ, καὶ θέλει εἰπεῖ, καὶ γρημ
κ' ἀπόφημι κοῦκ ἔχω ὅ,τι φῶ. — Ἡ τελευταῖον θέλει
προσπαθῇ νὰ ἀναιρέσῃ τὸ παράδοξον, δι' ἄλλων ἐπι-
χειρημάτων, καὶ εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως θέλει αἰσθανθῇ
αὐξανομένην ἐν αὐτῷ τὴν συλλογιστικὴν τοῦ δυνάμιν
διὰ τῆς κριτικῆς ἐξετάσεως τῶν τοιούτων (20)

Ἐν ὅσῳ μᾶς λέγουσιν ὅτι ὡς ἄνθρωποι ἐθεοποιήθησαν,
οὕτω καὶ θεῖα ἢ ὡς θεῖα λατρευθέντα ὄντα ἐξηρωώθησαν
καὶ ἐξηθρωπίσθησαν, ἐπομένως ἔλαβον γενεαλογίαν, ἰσ-
τορίαν, κτλ. καὶ τοιοῦτοι μεταξὺ ἄλλων, ἦσαν οἱ *Διό-
σκουροι*, καὶ ὅτι *Πολυδεύκης* μὲν εἶναι ὡς *Πολυλεύκης*
καὶ *Πολύλαμπος*, *Pollux*, *Κάστωρ* δὲ εἶναι ὡς *Ἀστωρ*
καὶ *Ἀστερίων*, καὶ ὅτι ἦσαν κόροι τοῦ Διὸς καὶ τῆς
Λήδας ἥτοι νυκτὸς, ὡς ἀστέρες διοφανεῖς ἢ οὐρανοφανεῖς
καὶ νυκτοφανεῖς, (21) πάντα ταῦτα καὶ τὰ παραπλή-
σια, εἰ μὲν ὅχι ὅλα ὡς ἀληθέστατα, τοῦλάχιστον ὡς
μᾶλλον ἢ ἥττον πιθανὰ, εἶναι πάντοτε εὐπρόσδεκτα,
διότι δίδουσι νύξιν πρὸς σκέψιν, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ βά-
σις τοῦ σοφοῦ καὶ ἀληθευοῦ.

Ἀλλ' ὅταν οἱ ὑπερκριτικοὶ οὗτοι, ὀρμώμενοι ἐκ βεβαίων ἢ
κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πιθανῶν, καὶ προβαίνοντες, ὡς
ἐὰν ἤθελαν νὰ δοκιμάσωσι, τρόπον τινά, τὴν εὐπιστίαν τῶν
ἀναγνωστῶν, καὶ παρεκτείνοντες τὴν ἀναλογία πέραν τοῦ
ὀρθοῦ καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος, ἀποδέχονται καὶ διδά-
σκουσιν ὡς ἀληθινὰ ὅσα ὁ Πλάτων ἐν *Κρατύλῳ* περιπαί-
ζων τοὺς συγχρόνους ἐτυμολόγους ἔγραφεν (22), ὅταν θε-
λήσωσι νὰ μᾶς εἰπωσιν ὅτι οἱ Τιτᾶνες, ὠνομάσθησαν,
διότι εἰργάζοντο διὰ τῆς τιτάνου, ὅτι ὅλων τῶν γλωσσῶν
αἱ λέξεις παράγονται ἐκ τῆς λέξεως *Earth* (ἡ γῆ) καὶ
τῶν περὶ αὐτὴν συμβαμάτων καὶ ὅτι Σκόλοτοι, Σκύθιοι
καὶ Σκότοι, εἶναι ἡ αὐτὴ φωνή, κατὰ τροπολογίαν τῶν
γραμμάτων, ὡς Χαλδαῖοι καὶ Γαλλίλαῖοι, Αἰτωλοὶ καὶ
Ἰταλοὶ, Ἀλβανοὶ καὶ Ἀλβιόνιοι, Πόλοι ἢ Πολωνοὶ καὶ Πε-
λασγοὶ, Σκλαβονία καὶ Καληδονία καὶ τὰ ὅμοια (23) καὶ
ὅτι Κύκλωπες ἦσαν ὅχι οἱ κυκλωπετῇ ὄπα ἔχοντες, ἀλλὰ
Siculi ἢ *Σικελοὶ* (24). ὅταν οἱ ὑπερκριτικοὶ οὗτοι, ἀρ-
νούμενοι κατ' ἀρχὰς τὴν ὑπερξίν τοῦ ἐνὸς Ὁμήρου, ἔπειτα
δὲ καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου τὴν ἀλήθειαν, καὶ κατόπιν
αὐτοῦ τῆς ἀδελφῆς τῶν Διοσκούρων Ἑλένης τὴν ἀνθρωπό-
τητα, μόνον ὡς σύμβολον προσωποποιημένην δεχόμενοι τὴν
περιώνυμον ἐπὶ ἀλλεῖ γυναικα περὶ ἧς τόσον αἶμα ἐχύθη
καὶ τόσον ἐδαπανήθη μέλαν ὅταν μετὰ τῆς Ἑλένης ἀναιρέ-

ῶσι καὶ τὴν Πηνελόπην, διὰ τὴν ὁποίαν ἔπαθε τόσα κακὰ
ἡ οἰκία τοῦ Ὀδυσσεύς, διότι τὸ ὄνομα τῆς σημαίνει *Ῥγάρ-
τριαν*, καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὸν Μίνωα διότι Μίνως,
Μῆν, Μᾶν καὶ τὰ τοιαῦτα δηλοῦσιν ἄνδρα, ὡς *Ἴω* δη-
λοῖ παρθέτριαν, *Ἀκρίσιος* τὸν ἀχρόριον, Προῖτος τὸν
προβάτην ἢ προβαίνοντα (25), ὅταν μετὰ τοῦ Ἡρακλέ-
ους συναρνηθῶσι καὶ τὸν ὅπαδόν καὶ μιμητὴν αὐτοῦ
Θησέα, καὶ τοὺς δύο ὡς σύμβολα προσωποποιημένα δεχό-
μενοι, τὸν μὲν τοῦ Δωρισμοῦ, στολισμένον δι' ἀνδρίας
καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν τῶν Δωριέων, τὸν δὲ τοῦ Ἴωνι-
σμοῦ, διὰ σοφίας, πολιτικῶν ἀρετῶν, δι' ἐλευθέρων καὶ
δημοτικῶν φρονημάτων κεκοσμημένον, ἅτινα ἐχαρακτή-
ριζαν τοὺς Ἴωνας Ἀθηναίους, ὅταν ἀναιρέσωσι τὰς λαμ-
προτέρας γενεάς τῆς Ἑλλάδος, Αἰακίδας, Εὐκωλπίδας,
Ἡρακλείδας, κτλ. διότι δὲν ὑπῆρχαν οὐδέποτε οἱ γεννε-
αρχαὶ τῶν ὅταν τελευταίων, προχωρούσης, εἰ θεὸς θέλει,
τῆς Κριτικῆς τέχνης, ἀναιρέσωσι καὶ τοῦ Φιλίππου τὴν
ὑπερξίν, διότι τὸ ὄνομα του εἶναι σημαντικόν, διότι Φί-
λιππος εἶναι ὁ φίλος τῶν ἵππων, ὡς Προμηθεὺς εἶναι ὁ
προνοητικὸς καὶ διότι, ἴσως, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶναι γνή-
σιος υἱὸς του, τότε φοβοῦμαι ὅτι κανεὶς θέλει ἐκφωνήσῃ

Τοῦτ' καὶ δὴ χωρεῖ τὸ κακόν.

ἄλλοι, τυχόν, γνωρίζοντες ὅτι ἡ γραμματικὴ εἶναι μήτηρ
πασῶν τῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθήσεων, καὶ ἐνθυμούμενοι
τὸ περὶ γραμματικῶν ῥηθὲν, ἤθελαν τὸ ἐπιπαινεθῆσαι, λέ-
γοντες εἰ μὴ *ἰατροὶ ἦσαν*, οὐδὲν ἄν ἦν τῶν κριτικῶν
μωρότερον. ἄλλοι δὲ τελευταῖον, τολμηρότεροι ὄντες,
ἤθελαν ἐφαρμόσει τὸ δυσσεβὲς μὲν ἀλλὰ προσφυὲς τοῦ
Ἰταλοῦ *questi nuovi santi*, etc.

Εἰ μὲν ἐπὶ τοιούτων περιστάσεων εἶναι παρηγορία, ἡ
Κριτικὴ καὶ ἡ Φιλολογία ἤθελε τὴν εὐρεῖ εἰς τὴν παρα-
τήρησιν ὅτι δὲν εἶναι μόνη αὕτη εἰς τὰ τοιαῦτα ὑποκει-
μένη, διότι δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἀνθρωπίνων γνώσεων κλά-
δος εἰς ἣν δὲν συνέβησαν ὅμοια, εἰμὴ καὶ χειρότερα.

Εἰς τὴν κυρίως λεγομένην *Φιλοσοφίαν* ἀμφίβαλαν ἢ
καὶ ἠρνήθησαν ὅτι ὑπάρχουσι τὰ ἐκτὸς ἡμῶν ὄντα, ἀμ-
φίβαλαν ἂν ὑπάρχουσιν αὐτοὶ οἱ ἀμφιβάλλοντες καὶ ἀμ-
φίβαλαν ἂν ἀμφιβάλλουσιν. Εἰς τὴν Κοσμολογίαν ἐδέχ-
θησαν τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν ὡς ἔμπνουν καὶ ζῶσαν,
ἔχουσαν ῥευστὸν κυκλοφοροῦν καὶ ποιοῦν τὴν τῶν
ἐξωτερικῶν ὁμοιομέρειαν, ἐδέχθησαν τὰ βουνὰ ὡς
ἀναπνευστήρια (26). Εἰς τὴν φυσικὴν Ἱστορίαν ἐδέχ-
θησαν ὅτι μόνον ζῶα καὶ τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ ζῶα
δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ φύσει. Καὶ ἵνα μὴ νομίση τις ὅτι
παίζουσι γράφοντες τὰ τοιαῦτα, πρέπει νὰ συλλογισθῇ
ὅτι εἰς πάντες τόμους, καὶ τόμους μεγάλους, δὲν παίζει

κάνεις. Εἰς τὴν κυρίως Ζωολογίαν, ἐξηγοῦντες τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου, εἶπαν πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι, αὐτὸς ἦτο πρῶτον ἰχθύς, ἐξ ἰχθύος δὲ ἐγένετο κατὰ μικρὸν ἄνθρωπος. Καὶ τούτου ἀπόδειξιν φέρουσι πολλοὺς ἰχθύας ἐν τῷ ὠκεανῷ ἀπαντωμένους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπρόλαβον ἀκόμη, ἀλλὰ δὲν θέλουσι βραδύνει νὰ ἐξανθρωπισθῶσι (27). Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ Δεμαλλέτου ἐξηγεῖται θαυμασιώτατα καὶ ἡ ὑπαρξίς τῶν τριτῶνων, τῶν σειρήνων καὶ τῶν ὁμοίων, ἐν ᾧ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Μομβύδου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰγεται ἐκ τοῦ σατύρου ἡτοιο κερκοπιθήκου, ἐξηγεῖται ἡ οὐρά, ἥτις, εἰς ὅλους τὸ πάλαι κοινὴ οὔσα, ἔμεινε τώρα εἰς μόνους τοὺς ἀνδρεϊότερους γνώρισμα χαρακτηριστικόν (28).

Τοιαῦται παρηγορίαι εὐκολον εἶναι νὰ εὐρεθῶσιν ἀπανταχοῦ.

Ἄλλ' οὔτε ἡ παρηγορία θεραπεύει τὸ κακὸν, οὔτε τὸ παράδειγμα ἀθῶνει τὸ πταῖσμα· τί γίνεται λοιπὸν ἐν τούτοις; εἰ μὲν ἐπὶ ἄλλων περιστάσεων κρίνει ἡ Κριτικὴ ἐξ ὁμολογουμένων ἀρχῶν ὁρμωμένη, ἐπὶ τοιούτων ζητεῖ ἄλλας ἀρχὰς ὑψηλοτέρας, ἵνα ἐπικρίνῃ τὰς κατωτέρας ἀρχὰς, καὶ οὕτω γεννᾶται Κριτικὴ τῶν ἀρχῶν, καὶ Κριτικὴ Κριτικῆς· εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην Κριτικὴν πρέπει νὰ προστρέξῃ ὅστις, ἄπειρος ἀκόμη ὢν τῶν περὶ τὰ γράμματα σοφισμάτων, φοβεῖται τὰς τοιαύτας σκανδαλώδεις προσβολάς.

Ἡ Κριτικὴ αὕτη, ἀνεχομένη τὰ πάντα, ὡς ἀξίωμα προσθεύει ὅτι εἶναι προτιμότερον ἢ ἐλευθερωτάτη καὶ ἀπόλυτος ἐλευθερία τοῦ συλλογίζεσθαι, ἧς φέρῃ καὶ εἰς κατὰχρησιν, παρὰ τὴν βιαιάν καὶ τυραννικὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ φρονεῖν καὶ λαλεῖν. Ἡ πρώτη χαρακτηρίζει τὸν τέλειον, τὸν αὐτεξούσιον, τὸν ὑγιόφρονα ἄνθρωπον, ἄξιον κατ' εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ πλάσμα· ἡ δευτέρα εἰκονίζει τὸ ἐσπαργανωμένον νήπιον, τὸν δεσμευόμενον παράφρονα, τὸν ἐπιτροπευόμενον ἀνήλικον, τὸν αἰωνίως παιδαγωγούμενον. Ἡ πρώτη ἐπ' ἀνέρχεται εἰς τὰ προσήκοντα ὅρια, τοῦλάχιστον δίδει καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναχαιτίσαι τὰ ὑπερπηδήματα, ἡ δευτέρα εἶναι πρὸς τὸν αὐτοματισμὸν ἐπ' ἀνόδου καὶ παλινδρομία.

Ἡ τοιαύτη ἀνεκτικὴ Κριτικὴ εὐρίσκει καλλιώτερον νὰ ζῇ τις ἐν Βερολίῳ ἔνθα ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐνός Ὀμήρου, παρὰ ὅπου τὸν ἀναγκάζουσι νὰ ὁμολογήσῃ ἕνα μόνον προφῆτην· καλλιώτερον ἐν Λονδίῳ ἔνθα ἀρνοῦνται τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τὴν ὑπαρξίν τῆς Τρωάδος, παρὰ ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὸ Κάρολον τὸν πέμπτον, ὅστις μόνις περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Ἐστρεμαδούρας, διὰ τῆς ὠρολογιοποιίας ἐπληροφορήθη

ὅτι εἰς μάτην ἐκοπίαζεν, ἀναγκάζων τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθρώπων νὰ ὁμοφρονήσωσιν εἰς τὰ τῆς θρησκείας· καλλιώτερον, ἔνθα ἀρνοῦνται τὴν ὠφέλειαν τῶν παλαιῶν γλωσσῶν καὶ ἀποτρέπουσι τῆς σπουδῆς των (30), παρὰ ὅπου ἐκαίοντο παλαιὰ συγγράμματα, διότι δὲν ἐσυμφώνουν πρὸς τινὰ φρονήματα· καὶ κάλλιον, τελευταῖον, νὰ ζῇ τις ὅτε καὶ ὅπου συγχωροῦσι νὰ κατηγορῇται ἀναφρονὸν ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι δὲν ἐγνώριζεν ἀκριβῶς τὴν φύσιν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς καλλιτεχνίας ἐν γένει, καὶ ὅτι δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐκτιμῇσιν τὸν Αἰσχύλον (31), παρὰ εἰς τόπους καὶ χρόνους ἔνθα οἱ περιπατητικοὶ ἔπαιον τοὺς ἑτεροδόξους ἢ ἐκαίοντο παρ' αὐτῶν, ὡς συνέβαινε νὰ ἦναι ὑπέρτεροι ἢ κατώτεροι (32). Ἡ τιμὴ τῶν ὑβριζομένων καὶ ἀδικουμένων ἀναλκμυβάνεται, οἱ καίόμενοι ὅμως δὲν ἀναζῶσι πλέον.

Καὶ τῷ ὄντι, μόλις ἐνόμισαν ὅτι ἐξυβρίζεται ὁ Ὀμηρος διὰ τῶν Οὐολφικῶν προλεγομένων, ἵνα παρατρέξωμεν τὰ ἀρχαιότερα, καὶ ἰδοῦ ὁ Σαιντουρόσιος ἐν τῇ Γαλλίᾳ, Γραμβίλλος, Πέννυς ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, Οὐγος καὶ Οὐασσεμβέργας ἐν τῇ πατρίδι τοῦ τῇ Γερμανίᾳ, ἠγέρθησαν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ ὑπὲρ τῆς τιμῆς τοῦ ὑβριζομένου, κατόπιν ἔρχεται ὁ Γρ. Νίτσης διὰ τῶν διαφορῶν περὶ Ὀμήρου καὶ ὑπὲρ Ὀμήρου ποιημάτων του (33) καὶ ἡ ἀλήθεια ἐν τέλει, θέλει θριαμβεύσει.

Ὅτε δὲ αὐτὸς ὁ Οὐόλφιος, ὑπὲρ τὸ δέον φιλοτιμούμενος, ἠθέλησεν ἔπειτα ἀπὸ τέσσαρας ἄλλους λόγους τοῦ Κικέρωνος, νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὸν ὀνομαστὸν λόγον ὑπὲρ Μαρκέλλου (pro Marcello), τὸν ἀνέκαθεν ὡς τύπον εὐγλωττίας σπουδαζόμενον, κρίνων ὡς ἐκ τοῦ ὕψους ὅτι ἦτον ἀνδρῆς, γελοῖος, μᾶλλον ἄξιος τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου παρὰ τοῦ Κικέρωνος, πολλότατοι πάλιν ἐμογενεῖς του καὶ ξένοι ἀνηγέρθησαν ἐναντίον του (34).

Ἡθέλησεν ὁ Παρμάτης Ἰωάννης Ραχώρης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ περὶ τὴν θεραπευτικὴν ἐν τῇ ἱατρικῇ μέθοδον ἀντιδιεγερτικοῦ λεγομένου συστήματος, ἐπιδεικνύμενος, νὰ ἐξυβρίσῃ τὴν μνήμην τοῦ ἀθανάτου Ἱπποκράτους (35)· τὰ κατ' αὐτοῦ σαρκαστικά συγγράμματα τὸν ἐτιμώρησαν ἴσως ὑπὲρ τὸ δέον. Ταῦτα δὲ καὶ αἱ εἰς μεταμέλειαν δίδουσαι καιρὸν δευτέραι φροντίδες τὸν ἠνάγκασαν νὰ παλινωδῇ καὶ νὰ ἀγοράζῃ, ὡς λέγουσι, τὰ ἀντίτυπα τῆς ἀναλύσεως, ὡς ἐπιγράφεται τὸ πρῶτον σύγγραμμά του, ἵνα τὰ καύσῃ. Κατηγόρησαν τὸν Ἀριστοτέλην διὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν· ἀλλὰ πόσοι καὶ πόσοι τὸν ὑπεράσπισαν; δὲν προῦφερε τὸ ὄνομά του μὲ σέβας ὁ Βλαυμεμβάχης; ὁ Βυρὼν; ὁ ὀνομαστὸς Κυδιέρος, ὅστις ἀλλέως κατέκρινεν ἀκρισίαις τοὺς παλαιούς; δὲν κηρύττει

ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης περιέγραψε πολλά ζῶα καλλιώτερον καὶ ἀκριβέστερον παρὰ τὸν Βυρῶνα; Ὁ γνωστὸς διὰ τὸ περὶ γενέσεως τοῦ *Ποιρικῶ* δικαίου σύγγραμμα Ἰταλὸς Ῥωμανιώσης, μὴ ἀρκούμενος εἰς μικρότερα, ἀπηνῆθη καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ φιλοσόφου εἰς τὸν Ἀριστοτέλην καὶ εἰς ὅλην τὴν χορείαν τῶν ἐνδόξων Φιλοσόφων τῆς σημερινῆς Γερμανίας, περιορίζων τὴν ἀληθινὴν Φιλοσοφίαν εἰς τὸν ὁμογενῆ του Στελλίνην καὶ εἰς ἑαυτόν. Αἱ διάφοροι φιλοσοφικαὶ σχολαὶ τῆς Γερμανίας ὑπεράσπισαν ἢ θέλουν ὑπερασπίσει βέβαια τὴν τιμὴν των ὡς πρὸς τοῦτο, ὑπὲρ δὲ Ἀριστοτέλους εἶναι Γάλλοι, Γερμανοὶ, Ἀγγλοὶ καὶ οἱ φρονιμώτεροι βέβαια τῶν Ἰταλῶν, εἶναι οἱ αἰῶνες καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Ῥωμανιώση πρέπει νὰ κατapaλαίσῃ πάντας τούτους, ἵνα εὕρῃ προσηλύτους.

Εἶπεν ὁ Τραβὺς ὅτι ἡ λογικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους οὔτε πλήρης, οὔτε ὀρθὴ εἶναι, καὶ ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἐξήγησε τοὺς νόμους τοῦ συλλογίζεσθαι. Ἀλλὰ οἱ ἀρμόδιοι πρὸς τοῦτο κριταὶ δὲν ἐπίεσθησαν. Ὁ περιώνυμος φιλόσοφος τῆς Καινιγσθέργης εἶχεν εἰπεῖ πρότερον ὅτι ἡ λογικὴ τόσον ἐτελειοποιήθη παρὰ Ἀριστοτέλους, ὥστε ἔκτοτε, ἐὰν ἐξαιρεθῶσιν ὀλίγα τινὲς μικρολογίαι, οὔτε ἔγινεν, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ γένῃ βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἢ πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὁ δὲ περιώνυμος πλατωνικὸς τῶν Παρισίων τί λέγει; ὅτι μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ Κάντιον δὲν μένει τι πλεόν εἰς τὴν τοῦ λογικοῦ ἐξακρίβωσιν. « Je pense qu'après Aristote et Kant, la liste des élémens de la raison doit être fermée, et que ces deux grands analystes ont épuisé la statistique de la raison » (36), ὁ Ἰταλὸς ἀββᾶς Κομπανιωνῆς ἐτόλμησε νὰ παραβάλλῃ τοὺς Ἑλληνας πρὸς τοὺς Ἑβραίους· τοῦτο ἐξήψε τὸν ζῆλον εἰς ὁμογενῆ μας Ἑπτανήσιον, τὸν μακαρίτην ἱερὸν Δυνᾶν, τὸν Κερκυραῖον, νὰ ὑπερασπίσῃ θαυμάσια τοὺς προπάτορας, χωρὶς νὰ ἀμελήσῃ τοὺς ἀπογόνους (37).

Ἡ φιλολογία μετὰ τῶν πολλῶν καλῶν της ἔχει καὶ τὰ κακὰ της. Ἐν τούτων εἶναι βέβαια καὶ ἡ ματαιοπονία. Ἐλπίζω ἄλλοτε νὰ δοθῇ ἀφορμὴ νὰ λαλήσωμεν πλατύτερον περὶ τούτου· ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκείτω μόνον εἰπεῖν, ὅτι πρὸς τοιοῦτον κακὸν ἀρίστη προφύλαξις εἶναι τὰ παραγγέλματα τῶν ἀρχαίων, χρόνον φείδου καὶ δαπανώμενος ἐφ' ἃ μὴ δεῖ ὀλίγος ἐσθ' ἐφ' ἃ δεῖ.

Τὰ ἀναστρέφοντα, τὰ ἀνακυκλικὰ ἢ καρκενικὰ καὶ ὅσα ἄλλα ὁ μακκρίτης Κοραῆς ἐσημείωσε (38), τὰ περὶ Ἀτλαντίδος, τὰ περὶ τῶν πρὸ Ὀμήρου *φιλολόγων* (39), τὰ πολύμοχα ἔργα τοςούτων καὶ τοιούτων περὶ νεκρικῶν λύχων τῶν ἀρχαίων (40), αἱ παιδαριώδεις ἐπιδείξεις τοῦ Νεαπολίτου Βικεντίου Καρδῶνη ὅστις, κατὰ μίμη-

σιν τῶν ἀσίγμων ᾠδῶν Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως, ἔγραψε διατριβὰς ὁλοκλήρους χωρὶς τοῦ δεινὸς ἢ δεινὸς γράμματος τοῦ ἀλφαβήτου (41), αἱ ἀτυχεῖς προσπάθειαι τοῦ Γοροπίου καὶ Ρουθβεκίου ἵνα ἀποδείξωσιν, εἰ θεὸς θέλει, ὅτι ὁ Ἀδάμ. ἐν τῷ ἐπιγείῳ παραδείσῳ ἐλάλει τὴν Βελγικὴν, ἢ Τευτονικὴν ἢ Γοτλικὴν γλῶσσαν (24), αἱ ἀκαίροι μικροφιλοτιμίαι τοῦ Ἰερωνώνμου Ῥωραρίου ὑπὲρ τῶν μυῶν (43), ἡ ὑπὸ Μογηρίδου *ἱστορία τῶν Γαλῶν* (44), αἱ *μυομυρμηκομαχίαι* Θεοφίλου Φιλέγγου, γνωστοῦ καὶ παρ' ἡμῖν, διὰ τὸ μακκρονικὸν ποίημα (45)· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πρέπει, παρ' ἡμῶν τοῦλάχιστον τῶν πτωχότερων, νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς ἄλλους πλουσιωτέρους ὡς παιδιὰ, δι' ἄλλα χρησιμώτερα ἔργα τῶν ὁποίων ἡ πατρίς ἔχει χρεῖαν.

Ἐκτὸς τούτων εἶναι σκόπελος ἄλλος, καὶ σκόπελος ἐπικίνδυνος εἰς τὴν Φιλολογίαν. Ἡ τὰς λέξεις μάλιστα θηρεύουσα καὶ ἐξακριβοῦσα καὶ κατὰ γράμμα Φιλολογία ἢ λογοφιλία γινομένη, ἀποσπῶσα τὸν νοῦν ἐκ τοῦ πραγματικοῦ, τὸν καθιστᾷ κενὸν καὶ τὸν ἐμπνέει, κατὰ δυστυχίαν φύσημα καὶ οἷσιν. Δὲν διέφυγε τοῦτο τὴν ὀξυδερκειαν τοῦ Πλάτωνος ὅστις λέγει « Κἂν διαφυλάξῃ τὸ μὴ σπουδάζειν ἐπὶ τοῖς ὀνόμασι, πλουσιώτερος εἰς τὸ γῆρας ἀναφνήσῃ φρονήσεως » (46). Σκληροὶ καὶ βαρεῖς κατὰ τοῦτου φέρονται οἱ ἐπιστήμονες, μετὰ πικρίας ἐπιχλευάζοντες· ὅτι οὔτε οἱ τὸν νέον κόσμον εὐρόντες, οὔτε οἱ νέους πλανήτας ἀνακαλύψαντες ἐκαυχήθησαν τόσον, ὅσον ἀπειροκάλως καυχῶνται οἱ περὶ τὴν Φιλολογίαν ἀσχολούμενοι, διότι ἀνεκαλύψαμεν λάμβδα ἢ νῖ περισσότερον, δασεῖαν ἀντὶ φιλῆς, διότι ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἐξεφώνησαν πινδαρικὴν ἢ συνεσιακὴν λέξιν, δι' ἄλλας γραμματικὰς μικρολογίας, τὰς ὁποίας οὐδὲ τοῦ κόπου ἀντάξιον εἶναι νὰ ἀναφέρωμεν. Ἐναντίον τοιούτου κινδύνου μία εἶναι ἡ σωτηρία, ἡ παρατήρησις, ὅτι ὅλη ἡ ἀνθρωπίνη σοφία εἶναι ὡς κόκκος συνάπewς, καὶ ἡ ζητήσις πόσον μέρος τοῦ κόκκου τούτου εἶναι ὅλη ἡ Φιλολογία, καὶ πόσον μέρος τῆς Φιλολογίας αἱ γραμματικαὶ μικρολογίαι. (ἀκολουθεῖ)

Ἡ ΝΗΣΟΣ ΜΕΛΙΤΗ.

Ἡ νῆσος αὕτη καίται εἰς τὸν 35 βαθμὸν τοῦ πλάτους καὶ τὸν 33 τοῦ μήκους, μετὰ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Σικελίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας διαχωρίζεται διὰ τοῦ λεγομένου πορθμοῦ τῆς Μεσίτης. Ἡ γῆ αὐτῆς εἶναι καρποφόρος καὶ καλλιεργημένη καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν θράχων, οἵτινες καλύπτουσιν ὅλην σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς νήσου. Τὰ